

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ СИСТЕМНОСТІ В УКРАЇНОЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Ірина КРАСНОДЕМСЬКА

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
відділу української історії ННДІУВІ

Анотація. У статті розглянуто значення використання системного принципу в українських працях. З'ясовується зміст самого терміна, історія його розроблення від античних часів до сьогодення, аналізуються історіографічні праці з даного питання. Аналізуючи праці вчених-українознавців XIX – XX ст. (І. Франка, М. Грушевського, Ф. Вовка, Д. Дорошенка, І. Мірчука, Д. Донцова, Ю. Липи, С. Рудницького та багатьох інших), а також сучасних науковців, енциклопедичні видання, автор доходить висновку, що принцип системності в їхніх дослідженнях постає визначальним, оскільки об'єкт українських студій – феномен України й світового українства, закономірності, досвід, уроки його етно-, націє-, державотворення, матеріальне й духовне життя спільноти – передбачає їх системний аналіз.

Ключові слова: система, системний підхід, українознавство, дослідження, Україна, наука, принципи, методологія, теорія.

ПРИМЕНЕНИЕ ПРИНЦИПА СИСТЕМНОСТИ В УКРАИНОВЕДЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Ірина КРАСНОДЕМСКАЯ

кандидат исторических наук, старший научный сотрудник
отдела украинской истории ННИИУВИ

Аннотация. В статье рассмотрено значение использования системного принципа в украиноведческих трудах. Выясняется содержание самого термина, история его разработки от античных времен до сегодняшнего дня, анализируются историографические работы по данному вопросу. Анализируя труды ученых-украиноведов XIX–XX вв. (И. Франко, М. Грушевского, Ф. Вовка, Д. Дорошенко, И. Мирчука, Д. Донцова, Ю. Липы, С. Рудницкого и многих других), а также современных ученых, энциклопедические издания, автор делает вывод, что принцип системности в их исследованиях предстает определяющим, поскольку объект украиноведческих студий – феномен Украины и мирового украинства, закономерности, опыт, уроки его этно-, нацие-, государствоворення, материальная и духовная жизнь сообщества – предполагает их системный анализ.

Ключевые слова: система, системный подход, украиноведение, исследования, Украина, наука, принципы, методология, теория.

SYSTEM APPROACH IN UKRAINIAN STUDIES

Iryna KRASNODEMSKA

Candidate of Historical Sciences,

senior research associate of Ukrainian History Department of NRIUSWH

Annotation. The article considers the use of system approach in Ukrainian studies researches. The meaning of the term and the history of its development from ancient times until today is explained. Historiographical researches on the subject are examined. Having analyzed the works of both the 19th- and 20th-century Ukrainian studies researchers (I. Franko, M. Hrushevskiyi, F. Vovk, D. Doroshenko, I. Mirchuk, D. Dontsov, Yu. Lypa, S. Rudnytskyi) and modern scientists as well as encyclopaedias, the author concluded that system approach plays a defining role in the above mentioned researches. This comes from the fact that the phenomenon of Ukraine and Ukrainian people, the patterns, experience, lessons of its ethno-, nation- and state building as well as material and spiritual life of the community appear as the object of Ukrainian studies and provides for their system analysis.

Key words: system, system approach, Ukrainian studies, research, Ukraine, science, principles, methodology, theory.

У розвитку будь-якої науки особлива роль належить визначенню й практичному застосуванню її підходів та методів. В українознавстві як системі наукових інтегративних знань про Україну й світове українство, що розвивається на межі різних наук: історії, філософії, права, філології, природи, географії, етнології, культури тощо, питання методології (принципів, методів, засобів) також мають пріоритетне значення й виступають його фундаментом.

Серед методів (аналізу, синтезу, історико-хронологічного, логічного, порівняльного, ретроспективного тощо) та принципів (історизму, об'єктивності, цілісності, всебічності, наступності, світоглядності тощо) в українознавстві чільне місце посідає принцип системності, або системний підхід.

Системне пізнання як оптимальне й розвинуте виникає тоді, коли пізнанні основні закони розвитку природи і діяльність необхідно досліджувати як певну систему, що має взаємопов'язані елементи, підсистеми суспільства, розкриті закономірності пізнання «видів» і

«родів» взаємодіючих явищ і процесів. З цієї точки зору ми маємо також розглядати і окрему науку, й наукову діяльність.

Поняття системи є одним із поширених у різних галузях знання, філософії, буденному житті й науці. Повсякденне життя людини проходить крізь призму поняття системи, тим самим формуючи системний тип мислення, який застосовується в науково-дослідних і практичних завданнях. Саме слово «система» грецького походження, що означає з'єднання, утворення, або «ціле, складене з частин». Цей термін, *по-перше*, розкриває визначальну (основоположну) властивість світу, в якому живуть люди, і переконує, що навколишній світ (матеріальний і духовний) являє собою не ізольовані одні від одних явища і процеси, а сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих складових на всіх етапах і рівнях їх розвитку як системних, цілісних утворень; *по-друге*, системність є основоположним принципом наукового пізнання і соціальної практики, сутність якого виявляється у застосуванні системного

(комплексного) підходу в дослідженні складних об'єктів (систем) і орієнтує дослідження на розкриття їх цілісності та виявлення всіх типів зв'язків у ньому, зведення їх у єдину систему знань.

Основними ознаками системи є:
а) наявність елементів, які її складають;
б) наявність підсистем як результат взаємодії елементів;
в) наявність компонентів як результат взаємодії підсистем;
г) наявність зв'язків між підсистемами та компонентами;
ґ) наявність певного рівня цілісності, ознакою якої є те, що система завдяки взаємодії компонентів одержує інтегрований результат;
д) зв'язок з іншими системами зовнішнього середовища.

Саме поняття «система», яке вперше почало вживатися у Стародавній Греції і метафоризацію якого започаткував Демокрит (460–360 рр. до н.е.), є основною змістовною складовою таких понять, як «системний підхід», «системний аналіз», «системне дослідження» тощо [13, 15].

Системний підхід існував задовго до того, як унаслідок відповідної методологічної рефлексії з'явилися перші теорії систем. Це один із способів розгляду об'єкту, при якому відкривається можливість (певною мірою) використання системного аналізу, тобто дослідження абстракцій – специфічно системних характеристик, зокрема таких, як цілісність, завершеність, стабільність, впорядкованість, центричність та ін. Науковці виділяють дві передумови формування методології системного підходу. «Перший етап формування передумов системного підходу – етап, на якому формулювалися і наповнювалися конкретним змістом нові принципи підходу до об'єктів наукового пізнання, який завершився створенням статистичних

методів. І наступний, спроби вже у ХХ ст. побудувати спеціальні наукові концепції, які базуються на цих принципах» [1, 10].

Зокрема, видатний математик Евклід у славнозвісних «Началах» створив свою геометрію як систему, осмисливши, підсумувавши і виклавши в цільній, логічно пов'язаній системі теорем найвидатніші досягнення грецької математики за трьохсотрічний період її розвитку. Перші уявлення про систему як сукупність елементів, що знаходяться в структурному взаємозв'язку один з одним та утворюють певну цілісність, виникли в античній філософії (Платон, Арістотель). Платон у своїх працях проаналізував форми суспільного устрою, здатні позбавити суспільство суперечностей між індивідом і державою, тобто об'єднати їх в одне органічне ціле. Арістотель так само зосереджував увагу на державі-полісі, що виникає природно, як і всі живі організми, і складається з людей – істот політичних, соціальних. Для нього держава – це синтез усіх форм спілкування заради досягнення вищого блага; це ідеальна система, що має свою структуру й функції.

Проте стосовно знання термін «система» античною філософією і наукою не використовувався. Ґрунтовне розроблення проблеми системності знання з осмисленням поняття «система» проводиться у XVII–XVIII ст. Як зауважував Й. Ламберт, «будь-яка наука, як і її частина, постає як система, оскільки система є сукупністю ідей і принципів, котрі можна трактувати як ціле. В системі повинна бути субординація і координація» [13, 16].

У цей час системні погляди були сформульовані у працях французького

філософа, фізика, математика Р. Декарта (1596–1650), англійського філософа, педагога Дж. Локка (1632–1704), нідерландського філософа Б. Спінози (1632–1677), а також розвинулися в концепціях німецьких філософів Нового часу Р. Лейбніца (1646–1716), І. Канта (1724–1801), Й. Фіхте (1762–1814) та Г. Гегеля (1770–1831).

І. Кант в своїх працях надає поняттю «система» чіткості, прив'язуючи його до певної галузі знань. На думку вченого, ціле в системі головує над її частинами і не зводиться до суми всіх частин. У праці «Критика чистого розуму» він подав оригінальне визначення розуму як системи. Діяльність І. Канта стала новим етапом в осмисленні системності наукових знань, його заслуга полягає в перетворенні проблеми системного характеру науково-теоретичних знань у методологічну, розробці процедур і засобів системного конструювання знання. Ідеї І. Канта знайшли своє продовження в дослідженнях Й. Фіхте, для якого наукове знання є системним цілим. Г. Гегель запропонував історичне трактування системи відповідно до принципу сходження від абстрактного до конкретно-го [13, 16].

Видатний філософ, засновник соціології О. Конт (1798–1857) підкреслював схожість суспільства з біологічним організмом, англійський філософ, соціолог Г. Спенсер (1820–1901) у своїх працях значну увагу приділяв пошуку місця загальних структурних закономірностей в неорганічній, біологічній та соціальній еволюціях [29].

Значного прогресу в розробці конкретно-наукових методів опису систем різної природи і різного ступеня складності в науці було досягнуто в другій

половині XIX – на початку XX ст. (теорія Ч. Дарвіна, статистична фізика, аналіз психологічних цінностей – гештальтів, структурна лінгвістика тощо) [21, 9].

Вагомий внесок у становлення системного підходу зробив О. Богданов (справжнє прізвище – Малиновський), який, досліджуючи природні та суспільні процеси, організовані, неорганізовані й нейтральні системи, звертав увагу на різні етапи становлення та розвитку систем, закономірності їх розвитку (стійкість і змінність, врахування власних цілей організації, відкритість систем тощо) [13, 17].

Розвитку теорії систем значною мірою сприяли Л. фон Бергаланфі, К. Боулдінг, Дж. Форестер, С. Бір, Н. Вінер.

На думку Ю. Плотинського, один із перших узагальнив системні ідеї А. Богданов у працях «Нариси всезагальної організаційної науки» (1921) та «Всезагальна організаційна наука. Тектологія» (1922). У XX ст. принцип системності все більше застовується у різних галузях знання. Так, у 30 – 40-і роки XX ст. австрійський філософ та біолог Людвіг фон Бергаланфі узагальнив досвід попередників і сформулював основні положення теорії систем, застосував системний підхід до вивчення біологічних процесів, а після Другої світової війни запропонував концепцію розробки загальної теорії систем. На його думку, її основними завданнями є: *по-перше*, виявлення загальних принципів та законів поведінки систем, незалежно від природи елементів, що її створюють, та відносин між ними; *по-друге*, встановлення в результаті системного підходу до біологічних і соціальних об'єктів законів, що є аналогічними до законів природознавства; *по-третє*, створення синтезу

сучасного знання на основі виявлення ізоморфізму законів різних сфер діяльності [29]. В. Садовський, спираючись на аналіз впливу системних принципів, розроблених О. Богдановим, на розвиток загальної теорії систем та подібних теорій у ХХ ст., дійшов висновку, що більшість системних концепцій, у тому числі і загальна теорія систем Л. Берталанфі, кібернетика Н. Вінера, математична загальна теорія систем М. Месаровича, за теоретичним та методологічним змістом не мають істотних переваг. Лише за зміни системної парадигми у середині ХХ ст., переходу до аналізу складних відкритих систем (О. Колмогоров, Р. Тома, І. Пригожин, Я. Сінай, В. Арнольд, В. Костюк та ін.) виявилось, що теорія систем та організації О. Богданова є одним із варіантів Загальної теорії систем (ЗТС), який не втрачає наукового значення [21].

Після виходу в світ праць Л. фон Берталанфі та К. Боулдінга, в яких вони дали систематичне викладення принципів загального дослідження систем, в Україні й за кордоном з'явилося ряд досліджень В. Глушкова, О. Лурія, В. Садовського, В. Тюхтіна, Л. Петрушенка, Ю. Урманцева, А. Уйомова, Ю. Черняка, Е. Юдіна, Р. Акоффа, Ч. Барнарда, Ст. Біра, Д. Діксона, Р. Джонсона, Ф. Каста, Е. Квейда, Д. Кліланда, В. Кінга, Дж. Кліра, Е. Кунца, О. Ланге, Е. Ласло, Ст. Оптнера, Р. Розенцвейга, У. Роса, Р. Саймона, Дж. Форрестера, Ф. Емері, С. Янга і багато інших [15, 276], присвячених еволюції системного підходу як загальної методології дослідження та дослідженням у різних галузях знання з використанням системного підходу. Але нині недостатньо дослідженими залишаються питання періодизації розвитку ідей системного підходу, його

методології та використання в українознавчих працях.

Було створено декілька варіантів загальної теорії систем та загальну інтегративну науку про системи – системологію.

У колишньому Радянському Союзі навколо системного підходу йшла ідеологічна боротьба. Праці, в яких розглядалися загальні теорії систем, підозрювалися в світоглядно-методологічній монополії діалектичного матеріалізму. Західні філософи намагалися довести, що діалектико-матеріалістичний метод, який в СРСР вважався загальним методом пізнання та соціальної практики, є лише синонімом системного підходу. Представники марксистсько-ленінської науки не погоджувалися з цим, зауважуючи, що за таким твердженням стоїть класова позиція, яка є новою спробою зробити замах на одне із основних положень вчення про диктатуру пролетаріату. Аналізуючи і оцінюючи сам системний підхід, марксистсько-ленінці не заперечували його, а вважали, що діалектика і системний підхід перебувають у відносинах субординації, оскільки вони представляють різні рівні методології: системний підхід виступає лише як конкретизація принципів діалектики. Але з часом цей спір було вирішено на користь системного підходу, хоча і не до кінця [19, 128].

У сучасній науковій літературі є значна кількість праць щодо проблем системного підходу і системного аналізу. І тут зауважимо, що не слід плутати системний підхід та загальну теорію систем як дослідницький напрям пізнання складних об'єктів (систем) із системним аналізом як прагматичним, прикладним застосуванням ідей та методів

системного підходу для розв'язання практичних проблем, тобто із сукупністю певних способів та прийомів, які використовуються для вирішення конкретних завдань у соціальній сфері, їх співвідношення має важливе методологічне значення [19, 129].

Чимало досліджень присвячено застосуванню системного підходу в різних галузях гуманітарного знання, зокрема його ролі у соціальному пізнанні [3], у дослідженні суспільства, психології й прав людини [20, 18], в організації державного управління [16], вивченні проблем національної безпеки [2, 26], у вивченні міжнародного конфлікту (Капітоненко М.) [8], у прийнятті управлінських рішень [17], у теорії й практиці навчання, формуванні якості знань [14, 27, 5], в інноваційній діяльності бібліотек [4] тощо.

Нині системний підхід використовується майже в усіх галузях наукового знання та людської діяльності як загальний та найбільш ефективний метод вирішення складних проблем.

При системному підході будь-яка система (об'єкт) розглядається як сукупність взаємопов'язаних елементів (компонентів), що має вихід (ціль), вхід (ресурси), зв'язок із зовнішнім середовищем, зворотний зв'язок. Системний підхід є формою накладення теорії пізнання і діалектики з дослідженням процесів, що відбуваються в природі, суспільстві, мисленні. Його суть полягає в реалізації вимог загальної теорії систем, згідно з якою кожен об'єкт у процесі його дослідження має розглядатися як велика і складна система й одночасно як елемент загальнішої системи.

Один із філософів Нового часу Б. Паскаль так сформулював своє

основне кредо системного підходу: все у світі пов'язане з усім: частина – з цілим і з іншими частинами, ціле – з частинами; неможливе пізнання частин без пізнання цілого, так само, як пізнання цілого без досконального знання всіх частин [19, 127].

Системний підхід включає також обов'язковість вивчення і практичного використання таких восьми його аспектів:

- системно-цільового – система має загальну мету або сукупність цілей свого функціонування, має отримати корисний результат свого функціонування;

- системно-функціонального – система виконує певні функції для досягнення загальної мети, корисного результату або сукупності цілей;

- системно-елементного (або системно-комплексного) – система складається із взаємопов'язаних елементів. У всіх соціальних системах можна виявити речові компоненти (засоби виробництва і предмети споживання), процеси (економічні, соціальні, політичні, духовні і т. д.) та ідеї, науково-усвідомлені інтереси людей і їх спільнот;

- системно-структурного – система має власну внутрішню організацію, спосіб взаємодії своїх складових, що дає можливість отримати уявлення про внутрішню організацію (будову) досліджуваної системи;

- системно-інтеграційного – система має власні механізми, фактори, збереження, удосконалення та розвитку, залучає для виконання своїх цілей необхідні структури та елементи інших систем;

- системно-ресурсного (або системно-управлінського) – система виявляє ресурси, потрібні для її функціонування, вирішення нею тієї або іншої проблеми;

– системно-комунікаційного – система взаємодіє з іншими системами та з навколишнім середовищем;

– системно-історичного – система має власну історію виникнення та розвитку, власні історичні цінності, звичаї та перспективи. Це дає змогу з'ясувати умови в часі, які вплинули на виникнення досліджуваної системи, пройдені нею етапи, сучасний стан, а також можливі перспективи розвитку [10, 27].

Забезпечити системну спрямованість наукового дослідження і практичного пізнання об'єкта допомагає застосування принципів цілісності, всебічності, примату цілого над його складовими, субординації (ієрархічності), структуризації, самоорганізації та взаємозв'язку із зовнішнім середовищем [11, 60; 7, 584].

У процесі системного дослідження об'єкт розглядають як певну множину елементів, взаємозв'язок яких зумовлює якісно нові цілісні властивості цієї множини, які, однак, не зводяться до механічного їх поєднання. Основну увагу тут зосереджують на виявленні різноманітних зв'язків і відношень, що мають місце як усередині об'єкта, що досліджується, так і в його взаємодії із зовнішнім середовищем. Властивості об'єкта як цілісної системи визначаються не тільки і не стільки сумарними властивостями його окремих елементів чи підсистем, скільки специфікою його структури, особливими системотворчими, інтегративними зв'язками об'єкта, що досліджується.

Ідея цілісності, системності є основоположним і універсальним правилом для розвитку науки як системного знання і має важливе наукове значення, бо дає ключ, за допомогою якого тільки й можна пізнати всю повноту й багатство навколишнього світу.

За концепцією ННДІУВІ українознавство постає як цілісна система самопізнання, навчання й виховання. Універсальна цілісність знань про Україну й українство розкривається й досягається у процесі взаємодії концентрів знань: Україна – етнос; – природа, екологія; – мова; – нація; – держава; – культура (матеріальна і духовна); – ментальність, доля; – історична місія; Україна в міжнародних відносинах тощо. Кожен із цих концентрів знань є підсистемою, а всі разом на рівні синтезу формують цілісну систему знань про Україну й український народ. Неможливо лише емпіричним науково-дослідницьким шляхом пізнати сутність жодної із складових (концентрів) України і світового українства та розв'язати проблеми буття і розвитку етносу, природи і мови, нації, держави, культури, міжнародної перспективи українства, беручи лише їхню автономну екзистенційність, – бо ніщо із того не існує саме по собі у всьому часопросторовому просторі.

Слушною є думка відомого вченого українознавця П. Кононенка про те, що «час, простір, рух і якісні зміни в процесі всебічних взаємозалежностей – це категорії і буття, і кожного із концентрів, тому і методологія українознавства має базуватися на єдності трансцендентної і метафізичної зумовленості сутностей, їх історичної природи та причинно-наслідкових модифікацій» [9, 33].

Цей принцип спонукає дослідника вивчати здобутки інтелектуальної думки українознавців, головні віхи становлення українознавства з позицій єдності всіх компонентів цілого (історичного, філологічного, етнологічного, правничого, економічного тощо). В єдності вони творять цілісну систему знань, синтетичну

науку про Україну й український народ. Тільки на основі цього принципу можна зрозуміти зміст завдань окремих галузей наук, що досліджують різні сфери буття українців. Органічна цілісність та єдність різних компонентів – якісна ознака системи наукових поглядів учених.

Принцип системності обумовлює застосування комплексного підходу у вирішенні практичних завдань, у т. ч. і в дослідженні об'єкта загалом та окремих його елементів, включаючи внутрішні зв'язки. Комплексний підхід враховує також можливі напрями та наслідки реалізації програми (проекту) як цілого тощо.

Принцип системності і в житті, і в науці діє відповідним чином тоді, коли є напрацювання в окремих галузях науки: природознавстві, етнографії, фольклористиці, народознавстві, мовознавстві, історії, географії тощо. Становлення українознавства як системи наукових інтегративних знань активно починає здійснюватися в другій половині XIX – на початку XX ст. Саме в цей час видання НТШ, публікації документів і матеріалів губернських архівних комісій стали не тільки вагомим чинником активізації досліджень у різних галузях україністики, а й початком розгортання комплексного пізнання й самопізнання українського народу та його країни як цілого.

Наукова діяльність Д. Багалія, М. Костомарова, М. Максимовича, П. Куліша, О. Потебні, В. Антоновича, М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського та багатьох інших українських учених є прикладом системно-цілісного підходу до українського буття, що потребує єдності аналізу й синтезу.

Зокрема, І. Франко застосовував системний підхід до об'єкта пізнання,

що логічно впливало з його бачення науки як комплексу знань про людину і суспільство у взаємодії всіх систем і підсистем. Незмінним прагненням І. Франка залишалось вироблення «ясного і твердого наукового методу», який зміг би дати якомога повніше уявлення про досліджуване явище. Вчений зауважував: «Метода, ... котра вказує нам певні явища життя не тільки в їх розвої, так сказати, розширенню, але рівночасно і в їх розвої в часі, їх періодичні зміни, єсть найвищою задачею науки і дає найцікавіші здобутки...» [24, 250]. На його думку, «Предмет науки» – це «...маси людей, рух цих мас, спосіб життя» [25, 253], наголошуючи при цьому, що справжня наука має виконувати дві умови: вчити пізнавати закони природи і «...вчити користати з тих законів, уживати їх в боротьбі з тією ж природою» [25, 32].

Дослідник усвідомлював, що такі явища, як мистецтво, культура, література, треба досліджувати як цілісну систему, і намагався звести до системи все те, що нагромаджувалось окремими науками. В І. Франка наука і поезія органічно поєднані. Прикладом цього може служити трактат «Із секретів поетичної творчості», у якому вчений прагне комплексно, на основі надбань суміжних наук – історичних, літературних, філософських, естетичних, психологічних – підійти до осягнення складної проблеми психології творчості. Праць такого рівня концептуальності та комплексного охоплення матеріалу й досі бракує сучасній науці [23].

Праця М. Грушевського «Історія України-Руси» побудована на принципі системності, безперервності, наступності і самотутності українського історичного процесу, за проблемно-хронологічним

та тематичним викладом матеріалу і складає синтезовану цілісність п'яти основних циклів історії.

Важливим є твердження вченого про цілісність історичного процесу, який осмислюється тільки в єдності економічних, політичних та соціокультурних відносин. Вчений переконливо підтвердив думку про те, що формування української науки й українознавства починається з того часу, коли дослідники переходять від висвітлення локальних етнокультурних сюжетів, опису окремих історичних подій, сфер діяльності, регіонів, діячів до широкого відображення всієї палітри життя народу, країни, історичного процесу загалом. Д. Багалій зазначав, що «Історія України-Руси» стала синтезом усього історичного процесу українського життя від найдавніших часів до початку XVII ст., побудована за оригінальною схемою, що відповідала вимогам європейської методології й не лише підводила підсумки всієї попередньої української історіографії, а й визначала перспективи та принципи розвитку.

Системний підхід характерний і для інших праць М. Грушевського, зокрема для багатотомної «Історії української літератури». Її зміст значно ширший за чисто філологічне трактування літератури, оскільки розглядається в контексті всієї культури й охоплює духовні форми життя українського суспільства, діяльності його творчих сил, спрямованої на створення інтелектуальних та естетичних цінностей народу. Він доводить, що історія української літератури – не просто сума творів чи явищ, художніх епох, а художня система, що має свої етапи розвитку, зовнішні риси і головне – власну генетичну основу й структуру, яка

постійно оновлюється, еволюціонує, має свою сутність, що навіть під впливом світової літератури не тільки не змінює національної виразності, а й робить її більш яскравою. М. Грушевський став творцем системного літературознавства, яке передбачає текстологічний, лінгвістичний, соціологічний, історико-порівняльний, культурологічний, етико-філософський, психологічний, біографічний та естетичний аналіз.

Говорячи про методологічний інструментарій наукового пізнання, видатний етнограф і антрополог Ф. Вовк наголошував, що вже на першому етапі, на якому пізнаються конкретні факти і нагромаджується матеріал, виникає необхідність у їх системній і науковій обробці. Новизною його роздумів стало врахування комплексу відомостей про кожний народ з його анатомічними, фізіологічними, етнічними відмінностями, виокремленням особливостей розвитку культури та побуту.

Під час другої та третьої хвиль української еміграції (1920–1990 рр.) українські вчені, опинившись на чужині, у своїй науковій діяльності теж широко застосовували системний підхід, намагались охопити всі сфери українського буття, проникнути не тільки в минувшину, а й осмислити тогочасні явища, спрогнозувати перспективи національного розвитку. Підтвердженням цього є доробок О. Бочковського «Вступ до націоналістики»; Н. Григоріва «Основи націоналізму», «Українська національна вдача», «Наша позиція самостійна»; Д. Дорошенка «Історія України: 1917–1923 рр.» у 2-х томах, «Огляд української історіографії. Державна школа: Історія. Політологія. Право»; Д. Донцова «Націоналізм», «Дух нашої давнини»; І. Мірчука

«Світогляд українського народу»; В. Яніва «Нариси до історії української етнопсихології»; О. Кульчицького «Світovidчування українця»; Ю. Липи «Призначення України»; Є. Маланюка «Книга спостережень. Фрагменти. Від Кобзаря до нації. Студії й роздуми»; В. Липинського «Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму»; С. Рудницького «До основ українського націоналізму», «Українська справа зі становища політичної географії»; В. Старосольського «Теорія нації»; Д. Чижевського «Нариси з історії філософії на Україні», «Історія української літератури: від початків до доби реалізму»; С. Шелухіна «Україна», «Україна – назва нашої землі з найдавніших часів»; М. Шаповала «Велика революція і українська визвольна програма», «Шлях визволення: суспільно-політичні нариси» та багатьох інших науковців. Саме через системне, комплексне опрацювання широкого спектра різних (історичних, мовознавчих, правничих, філософських) джерел українознавці в діаспорі зробили вагомий внесок у вирішення проблем етногенезу українців, їхнього державотворення, культурно-національних заasad майбутньої незалежної України та в дослідження багатьох тем, заборонених в Радянській Україні.

Прикладом використання системного підходу в сучасних українознавчих дослідженнях є колективні монографії «Українці у світовій цивілізації і культурі» (2008), «Українська земля і люди. Український етнос у світовому часопросторі» (2011, 2012), навчальний посібник «Історія українознавства» (2011), праці П. Кононенка (підручник «Українознавство», 2006; «Національна ідея, нація, націоналізм», 2005; «Українознавство –

наука любові, етики, життєдіяльності: зб. наук. праць», 2006 та ін.); О. Гомотюк «Злет і трагедія українознавства на зламі епох (90-ті рр. XIX – перша третина XX ст.» (2007); О. Нагірняка «Нариси з історії українознавства у Наддніпрянській Україні (остання чверть XIX ст. – 1917 р.)» (2007); В. Піскун «Політичний вибір української еміграції (20-ті роки XX століття): Монографія» (2006); Т. Кононенка «Божественна симфонія Григорія Сковороди: українознавчі виміри філософської спадщини» (2010); А. Санченко «Розвиток українознавства в Україні (1991–2011)» (2012); В. Крисаченка «Людина і довкілля»: у 2-х кн., «Україна: природа і люди» та ін.; І. Краснодемської «Українознавчі студії діаспори XX ст.» (2011); Я. Калакури «Історичні засади українознавства» (2007), «Українознавче дослідження: теорія та методологія» (2012); В. Сніжка «Брама» (2005), «Ідеологія терену» (2004); М. Гримич «Традиційний світогляд та етнопсихологічні константи українців («Когнітивна антропологія»)» (2000); Л. Токаря «Наукові основи українознавства» (2013) та ін. Саме принцип системності (системний підхід) є пріоритетним у цих та багатьох інших комплексних дослідженнях, завдяки чому вдалося з'ясувати внесок провідних вчених українознавства (як вітчизняних, так і діаспорних) у формування парадигми українознавчої думки, простежити роль українознавчих центрів, їхніх друкованих органів у цьому процесі та зробити висновки, які відповідають сучасному етапу розвитку суспільства та національної науки.

У процесі формування та розвитку українознавчої науки винятково важлива роль відводилася й відводиться розробленню наукового інструментарію,

основних її понять. Із цією метою твориться ціла система довідкових і, зокрема, енциклопедичних видань.

Чи не першою спробою системного викладу про Україну був «Синопис» Інокентія Гізеля, що з'явився в 1674 р. і протягом XVII – XVIII ст. витримав близько 30 видань. Цінні узагальнюючі праці про козацьку Україну були створені у другій половині XVIII ст. Це, зокрема, «Краткое описание о козацком народе» П. Симоновського (1765), «Краткая летопись Малой России» В. Рубана (1776), «Летописное повествование о Малой России» (1778) О. Рігельмана, «Топографическое описание Черниговского наместничества» О. Шафонського (1786) та ін. [12, 9].

На думку В. Кубійовича, одним із перших системних енциклопедичних довідників з українознавства є праця М. Грушевського «Український народ в його минулому і сучасному» (Петербург, 1914 – 1916, у 2-х томах), у якому надруковані цінні розвідки М. Грушевського з історії та історіографії України, С. Рудницького – з географії, Ю. Русова, В. Охримовича, С. Томашівського – з економіки та статистики, Ф. Вовка – з антропології, етнографії українського народу, О. Єфименка – з українського права, О. Шахматова – з історії української мови. Але через війну цей довідник не був достатньо поширений та й дотепер малознаний, однак деякі його частини перекладені українською мовою [11, 39].

Упродовж 1930 – 1935 рр. у Львові з'явилася україномовна тритомна «Українська загальна енциклопедія» («УЗЕ») за редакцією І. Раковського. На жаль, у СРСР вона вважалася націоналістичною, крамольною, а її тираж був знищений органами НКВС.

В Українському науковому інституті в Берліні за редакцією І. Мірчука в 1942 р. вийшла німецькою мовою «Handbuch der Ukraine» у 2-х томах [12, 10 – 11].

Після Другої світової війни під керівництвом В. Кубійовича розпочалася підготовка та видання фундаментальної «Енциклопедії українознавства» (три томи загальної частини вийшли друком у 1949 – 1952 рр., словникова частина у десяти томах у 1955–1985 рр.). Під час підготовки статей до неї автори керувалися лише принципами системності, науковості, уникаючи будь-якого політичного та ідеологічного підтексту. Така енциклопедія мала здійснити три основних завдання: 1) бути універсальним науковим довідником з українознавства для українців та осіб українського походження, які живуть поза межами України; 2) бути джерелом знань про Україну, її народ, територію, історію, культуру, господарство й спосіб життя для інших народів (цю роль мала виконати англomовна «ЕУ»); 3) бути джерелом правдивої інформації про минуле й сучасне України для українців на рідних землях [6, VIII].

Значення виходу в світ «ЕУ» для становлення та розвитку науки самопізнання й самотворення українського народу полягало, по-перше, у формуванні українознавства як єдиної системи наукових інтегративних знань про Україну й українців. Автори переходять від висвітлення окремих етнокультурних, етнографічних сюжетів, опису окремих історичних подій, галузей людської діяльності, регіонів, характеристики діячів до системного, цілісного відображення всієї палітри життя народу, країни, історичного процесу загалом. По-друге, наука не може виникнути і плідно розвиватися

без відповідної джерельної та історіографічної бази, її системного осмислення.

Поява «ЕУ» стала відображенням нового, більш високого рівня у системному дослідженні України й українства як єдиного цілого. Вже в незалежній Україні опубліковано ряд українознавчих енциклопедичних видань, зокрема: «Шкільний словник з українознавства» (О. Потапенко, В. Кузьменко, 1995), понятійно-термінологічний довідник «Україна–Етнос» (2006), «Український геополітичний словник» (2010), довідник «Науковий інструментарій українознавця» (2012), «Енциклопедія етнодержавознавства» (1996), «Енциклопедія етнокультурознавства», «Енциклопедія сучасної України» (9 томів), «Енциклопедія історії України» (10 томів) тощо. Сьогодні є нагальна потреба підготувати нове видання «Енциклопедії українознавства», в якій слід змістити акценти на українознавство як наукову систему знань, звернути більше уваги на історію становлення та розвитку українознавства, його періодизацію, методологічні та теоретичні засади науки. Вона має стати настільною книгою у формуванні національної свідомості української молоді на основі філософії українознавства. Нове видання «ЕУ» достатнім тиражем і в повному обсязі заповнить той штучний вакуум, який ще існує в науковому українознавстві, стане об'єктивним джерелом знань про Україну, що відповідає національним потребам та інтересам українського народу.

Отже, аналізуючи українознавчі дослідження вчених XIX – XX ст., а також сучасні праці, енциклопедичні видання, автор доходить висновку, що принцип системності в їхніх дослідженнях постає визначальним, оскільки об'єкт

українознавчих студій – феномен України й світового українства, закономірності, досвід, уроки його етно-, націє-, державотворення, матеріальне й духовне життя спільноти – передбачає їх системний аналіз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блауберг И. В. Системный подход: предпосылки, проблемы, трудности / И. В. Блауберг. – М.: Знание, 1969. – 48 с.
2. Богданович В. Ю. Теоретико-методологічні засади забезпечення національної безпеки держави у її визначальних сферах: монографія / В. Богданович, А. Семенченко, Ю. Єгоров, В. Муха, О. Бортник. – К.: Київ, 2007. – 369 с.
3. Бойченко М. І. Системний підхід у соціальному пізнанні: ціннісні та функціональні аспекти: монографія / М. Бойченко; МОНМС України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К.: Промінь, 2011. – 320 с.
4. Воскобойнікова-Гузєва О. В. Інноваційна діяльність бібліотек: системний підхід / О. В. Воскобойнікова-Гузєва // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: проблеми науки, освіти, практики: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. – К., 2006. – С. 48 – 49.
5. Галай В. М. Системний підхід до процесу навчання / В. М. Галай, А. М. Сільвестров, Л. Ю. Спінул // Адапт. системи автомат. упр. – 2008. – Вип. 13. – С. 108 – 112.
6. Жуковський А. Вступне слово / А. Жуковський // Енциклопедія українознавства. Загальна частина [гол. ред. В. Кубійович. Перевидання в Україні]. – К.: Інститут української археографії АН України, 1994. – Т. 1. – С. VIII – IX.
7. Йолон П. Системний підхід / П. Йолон // Філософський енциклопедичний словник. – К.: Абрис, 2002. – С. 584.
8. Капітоненко М. Системний підхід в дослідженні міжнародного конфлікту / М. Капітоненко // Дослідж. світ. політики: зб. наук. пр. – 2002. – Вип. 20. – С. 186 – 194.

9. Кононенко П., Кононенко Т. Українознавство ХХІ століття: проблеми методології і шляхи їх розв'язання / П. Кононенко, Т. Кононенко. – К.: НДІУ, 2008. – 39 с.

10. Корбутяк В. І. Методологія системного підходу та наукових досліджень: навч. посіб. / В. І. Корбутяк. – Рівне: НУВГП, 2010. – 176 с.

11. Кубійович В. Наукове товариство ім. Шевченка у 1939–1952 р. / В. Кубійович // Український історик. – 1973. – № 1–2. – С. 8 – 42.

12. Кузеля З. Дотеперішні українські енциклопедії / З. Кузеля // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. – Мюнхен; Нью-Йорк, 1949. – Т. 1. – С. 9 – 11.

13. Кустовська О. В. Основи системного підходу. Методологічні засади системного підходу та системного аналізу / О. В. Кустовська // Методологія системного підходу та наукових досліджень: курс лекцій. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – С. 5 – 18.

14. Малафійк І. В. Системність – якість знань: моногр. / І. В. Малафійк; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2008. – 383 с.; Малафійк І. В. Системний підхід у теорії і практиці навчання: моногр. / І. В. Малафійк; Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. – Рівне, 2004. – 440 с.

15. Немченко А. Б., Ніраз І. В. Методологія системного підходу в управлінні організацією / А. Б. Немченко, І. В. Ніраз // Наукові записки Кіровоградського національного технічного університету. – Вип. 10. – Ч. 1. – Кіровоград: КНТУ, 2010. – С. 275 – 280.

16. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління: навч. посіб. / Н. Р. Нижник, О. А. Машков; Укр. акад. держ. упр. при Президентіві України. – К.: Вид-во УАДУ, 1998. – 159 с.

17. Никофорук Б. В. Системний підхід до прийняття управлінських рішень / Б. В. Никофорук. – Л.: Укр. акад. друкарства, 2007.

18. Пазенок А. С. Системний підхід у науковому дослідженні прав людини / А. С. Пазенок // Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. – 2005. – Вип. 28. – С. 230 – 236.

19. Плішкін В. М. Системний підхід як загальний метод дослідження та управління / В. М. Плішкін // Теорія управління органами внутрішніх справ: підручник / За ред. канд. юрид. наук Ю. Ф. Кравченка. – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. – С. 127 – 130.

20. Полудьонна Н. С. Системний підхід у дослідженні суспільства і психології людини / Н. С. Полудьонна // Психіч. здоров'я. – 2005. – № 1. – С. 18 – 22.

21. Садовский В. Основания общей теории систем / В. Садовский. – М.: Наука, 1974. – 278 с.; Эмпириокритицизм А. Богданова: забытая глава философии науки // Вопросы философии. – 1995. – № 8. – С. 37 – 49.

22. Стеченко Д. М., Чмир О. С. Методологія наукових досліджень: підручник / Д. М. Стеченко, О. С. Чмир. – К.: Знання, 2005. – 309 с.

23. Франко І. Із секретів поетичної творчості / І. Франко // Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наукова думка, 1981. – Т. 31. – С. 45 – 119.

24. Франко І. Наука і її взаємини з працюючими класами / І. Франко // Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. 45. – С. 76 – 139.

25. Франко І. Статистика яко метода і яко наука / І. Франко // Зібрання творів: у 50 т. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. 44. – Кн. 1. – С. 248 – 254.

26. Храбан І. Системний підхід до політологічного аналізу євроатлантичної системи безпеки / І. Храбан // Політ. менеджмент. – 2009. – № 2. – С. 119 – 127.

27. Шанскова Т. І. Системний підхід у соціально-орієнтованій підготовці студентів до роботи з батьками учнів / Т. І. Шанскова // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту. – 2000. – С. 72 – 74.

28. Яковенко О. В. Системне мислення як творчий підхід до вирішення проблем / О. В. Яковенко // Наукові записки Національного університету «Кієво-Могилянська академія» / Національний університет «Кієво-Могилянська академія». – К., 2008. – Т. 84:

Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – С. 55 – 57.

29. Політична система як об'єкт системного дослідження. – Режим доступу: www.npu.edu.ua/e-book/book/html/D/ispu.../60.html

REFERENCES

1. *Blauberg I. V.* Sistemnyy podkhod: predposylki, problemy, trudnosti / I. V. Blauberg. – М.: Znaniye, 1969. – 48 s.

2. *Bohdanovych V. Yu.* Teoretyko-metodolohichni zasady zabezpechennia natsionalnoi bezpeky derzhavy u yii vyznachalnykh sferakh: monohrafiia / V. Bohdanovych, A. Semenchenko, Yu. Yehorov, V. Mukha, O. Bortnyk. – К.: Kyi, 2007. – 369 c.

3. *Boichenko M. I.* Systemnyi pidkhid u sotsialnomu piznanni: tsinnisni ta funktsionalni aspekty: monohrafiia / M. Boichenko; MONMS Ukrainy, Kyiv. nats. un-t im. T. Shevchenka. – К.: Promin, 2011. – 320 c.

4. *Voskoboinikova-Huzieva O. V.* Innovatsiina diialnist bibliotek: systemnyi pidkhid / O. V. Voskoboinikova-Huzieva // Dokumentoznavstvo. Bibliotekoznavstvo. Informatsiina diialnist: Problemy nauky, osvity, praktyky: Zb. materialiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf. – К., 2006. – S. 48–49.

5. *Halai V. M.* Systemnyi pidkhid do protsesu navchannia / V. M. Halai, A. M. Silvestrov, L. Yu. Spinul // Adapt. systemy avtomat. upr. – 2008. – Vyp. 13. – S. 108–112.

6. *Zhukovskiy A.* Vstupne slovo / A. Zhukovskiy // Entsyklopediia ukrainoznavstva. Zahalna chastyna [hol. red. V. Kubiiovych. Perevydannia v Ukraini]. – К.: Instytut ukrainskoi arkhieohrafi AN Ukrainy, 1994. – T. 1. – S. VIII–IX.

7. *Yolon P.* Systemnyi pidkhid / P. Yolon // Filosofs'kyi entsyklopedychnyi slovnyk. – К.: Abrys, 2002. – S. 584.

8. *Kapitonenko M.* Systemnyi pidkhid v doslidzhenni mizhnarodnoho konfliktu / M. Kapitonenko // Doslidzh. svit. polityky: Zb. nauk. pr. – 2002. – Vyp. 20. – S. 186–194.

9. *Kononenko P., Kononenko T.* Ukrainoznavstvo XI stolittia: problemy metodolohii

i shliakhy yikh rozviazannia / P. Kononenko, T. Kononenko. – К.: NDIU, 2008. – 39 s.

10. *Korbutiak V. I.* Metodolohiia systemnoho pidkhodu ta naukovykh doslidzhen: Navch. posib. / V. I. Korbutiak. – Rivne: NUVHP, 2010. – 176 s.

11. *Kubiiovych V.* Naukove tovarystvo im. Shevchenka u 1939–1952 r. / V. Kubiiovych // Ukrainskyi istoryk. – 1973. – № 1–2. – S. 8–42.

12. *Kuzelia Z.* Doterperishni ukrainski entsyklopedii / Z. Kuzelia // Entsyklopediia ukrainoznavstva. Zahalna chastyna. – Miunkhen; Niu-York, 1949. – T. 1. – S. 9–11.

13. *Kustovska O. V.* Osnovy systemnoho pidkhodu. Metodolohichni zasady systemnoho pidkhodu ta systemnoho analizu / O. V. Kustovska // Metodolohiia systemnoho pidkhodu ta naukovykh doslidzhen. Kurs lektsii. – Ternopil: Ekonomichna dumka, 2005. – S. 5–18.

14. *Malafii I. V.* Systemnist - yakist znan: monohr. / I. V. Malafii; Rivnen. derzh. humanit. un-t. – Rivne, 2008. – 383 c.; Malafii I. V. Systemnyi pidkhid u teorii i praktytsi navchannia: Monohr. / I. V. Malafii; Rivnen. derzh. humanit. un-t. – Rivne, 2004. – 440 c.

15. *Nemchenko A. B., Niraz I. V.* Metodolohiia systemnoho pidkhodu v upravlinni orhanizatsiieu / A. B. Nemchenko, I. V. Niraz // Naukovi zapysky Kirovohradskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. – Vyp. 10. – Ch. 1. – Kirovohrad: KNTU, 2010. – S. 275–280.

16. *Nyzhnyk N. R.* Systemnyi pidkhid v orhanizatsii derzhavnoho upravlinnia: Navch. posib. / N. R. Nyzhnyk, O. A. Mashkov; Ukr. akad. derzh. upr. pry Prezidentovi Ukrainy. – К.: Vyd-vo UADU, 1998. – 159 c.

17. *Nykoforuk B. V.* Systemnyi pidkhid do pryiniattia upravlinskykh rishen / B. V. Nykoforuk. – L.: Ukr. akad. druzarstva, 2007.

18. *Pazenok A. S.* Systemnyi pidkhid u naukovomu doslidzhenni prav liudyny / A. S. Pazenok // Derzhava i pravo. Yuryd. i polit. nauky: Zb. nauk. pr. – 2005. – Vyp. 28. – S. 230–236.

19. *Plishkin V. M.* Systemnyi pidkhid yak zahalnyi metod doslidzhennia ta upravlinnia / V. M. Plishkin // Teoriia upravlinnia orhanamy

vnutrishnikh sprav: Pidruchnyk / Za red. kand. yuryd. nauk Yu. F. Kravchenka. – K.: Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav Ukrainy, 1999. – S. 127–130.

20. Poludonna N. S. Systemnyi pidkhdid u doslidzhenni suspilstva i psykholohii liudyny / N. S. Poludonna // Psykhhich. zdorovia. – 2005. – № 1. – S. 18–22.

21. Sadovskiy V. Osnovaniya obshchey teorii sistem / V. Sadovskiy. – M.: Nauka, 1974. – 278 s.; Empiriokrititsizm A. Bogdanova: zabytaya glava filosofii nauki // Voprosy filosofii. – 1995. – № 8. – S. 37–49.

22. Stechenko D. M., Chmyr O. S. Metodolohiia naukovykh doslidzhen: Pidruchnyk / D. M. Stechenko, O. S. Chmyr. – K.: Znannia, 2005. – 309 s.

23. Franko I. Iz sekretiv poetychnoi tvorchosti / I. Franko // Zibrannia tvoriv: U 50 t. – K.: Naukova dumka, 1981. – T. 31. – S. 45–119.

24. Franko I. Nauka i yii vzaïmyny z pratiuiuchymy klasamy / I. Franko // Zibrannia tvoriv: U 50 t. – K.: Naukova dumka, 1985. – T. 45. – S. 76–139.

25. Franko I. Statystyka yako metoda i yako nauka / I. Franko // Zibrannia tvoriv: U 50 t. – K.: Naukova dumka, 1985. – T. 44. – Kn. 1. – S. 248–254.

26. Khraban I. Systemnyi pidkhdid do politolohichnoho analizu yevroatlantychnoi systemy bezpeky / I. Khraban // Polit. menezhment. – 2009. – № 2. – S. 119–127.

27. Shanskova T. I. Systemnyi pidkhdid u sotsialno-orïentovaniï pidhotovtsi studentiv do roboty z batkamy uchniv / T. I. Shanskova // Visn. Zhytomyr. derzh. ped. un-tu. – 2000. – S. 72–74.

28. Yakovenko O. V. Systemne myslennia yak tvorchy pidkhdid do vyrishennia problem / O. V. Yakovenko // Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylianska Akademiia» / Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska Akademiia». – K., 2008. – T. 84: Pedahohichni, psykholohichni nauky ta sotsialna robota. – S. 55–57.

29. Politychna systema yak obïekt systemnoho doslidzhennia [Rezhym elektronnoho dostupu] www.npu.edu.ua!/e-book/book/html/D/ispu.../60.html

I. Krasnodemska System Approach in Ukrainian Studies Abstract

The fundamental rule for the development of science as a system of knowledge, including Ukrainian studies, there is an idea of integrity and consistency that has an important scientific value, because it gives the key to comprehension of plenitude and wealth of the world. Principles of system character of knowledge were developed as early as by ancient Greek philosophers and scientists (Euclid, Plato). But deep comprehension of the concept «system» and system knowledge began since the eighteenth century, particularly in the German classical philosophy (I. Kant, J. Fichte, G. Hegel). A great contribution to development of systems theory was made by L. von Bertalanffy, K. Boulding, J. Forester, S. Beer, N. Wiener and such Ukrainian and Russian scientists as V. Afanasev, A. Berg, A. Blauberg, O. Bohdanov, S. Valuev, V. Volkova, V. Sadovskiy, V. Tiukhtin, A. Uiemov, Yu. Cherniak, E. Yudin and others.

Ukrainian studies as a system of scientific integrative knowledge had its active development in the second half of XIX – early XX century. At this time scientific activity of D. Bahaliy, M. Kostomarov, M. Maksymovych, P. Kulish, O. Potebnia, V. Antonovych, M. Drahomanov, I. Franko, M. Hrushevskiy appeared as an example of system and integrative approach to the Ukrainian being which requires unity of analysis and synthesis.

Widely the system approach was used by the Ukrainian scientists of diaspora, in particular O. Bochkovski, N. Hryhoriiv, D. Dontsov, I. Mirchuk, Ye. Malaniuk, S. Rudnytskyi, Yu. Lypa and others. Through making an in-depth study of wide range of different sources (historical, linguistic, legislative, philosophical) they did considerable contribution to solving problems of ethnogenesis of

Ukrainians, their state building, cultural and national principles of future independent Ukraine. They also succeeded in the research of many topics, forbidden in the Soviet URSR.

An example of use of system approach in modern Ukrainian studies researches are the works of P. Kononenko, I. Krasnodemska, V. Krysachenko, O. Homotiuk, Y. Kalakura, L. Tokar, V. Snizhko, O. Nahirniak, T. Kononenko. They examined contribution of leading Ukrainian studies researchers (both from Ukraine and diaspora) to formation of Ukrainian studies paradigm. They also defined role of Ukrainian studies centers, their press organs and drew conclusions corresponding the modern stage of development of society and national science.

The system approach plays a defining role for development of certified publications on Ukrainian studies, namely encyclopedias, dictionaries, reference books.

Принцип системності і в житті, і в науці діє відповідним чином тоді, коли є напрацювання в окремих галузях науки: природознавстві, етнографії, фольклористиці, народознавстві, мовознавстві, історії, географії тощо. Становлення українознавства як системи наукових інтегративних знань активно починає здійснюватися в другій половині XIX – на початку XX ст. Саме в цей час видання НТШ, публікації документів і матеріалів губернських архівних комісій стали не тільки вагомим чинником активізації досліджень у різних галузях україністики, а й початком розгортання комплексного пізнання й самопізнання українського народу та його країни як цілого.